

Ferdinand Richard,
Fru Heibergs Villa i Rosenvænget,
som Omgivelserne vare 1865
(udsnit)

Den moderne forhave – En billedfortælling

Forhaven er en betydningsfuld del af det danske by- og boligmiljø, og samtidig en vigtig del af den danske kulturarv, som er knyttet til parcelhuse, rækkehuse og etagebyggeri. Byen ville ikke være det samme uden disse grønne forhaver. De bidrager til at gøre veje og gader grønnere, giver oplevelser og kan fremme det sociale fællesskab - og samtidig kan en ejendom med en attraktiv forhavestige i værdi.

Når forhaven er bedst, er den grøn, frodig, velpasset og i harmoni med hus og omgivelser. Mange forhaver er med tiden blevet mindre haveprægede, da ejerne primært bruger dem til parkering og vel heller ikke har tid eller lyst til at passe have. Når forhaverne bliver til parkering og grå stenbøde, afsløres et ofte uensartet, små-trist byggeri, og det sociale liv forsvinder.

Forhavernes sociale funktion er vigtig. De udgør en halv-privat zone, hvor man kan opholde sig eller lave lidt havearbejde; det giver gaden liv og er en god anledning til en personlig kontakt med naboer og forbigående. Det sociale liv i ældre kvarterer var i høj grad knyttet til forhaverne, og i helt nye byggerier ser man en tendens til at forhaverne genvinder denne kvalitet.

Udvikling og tidstyper

På de efterfølgende sider er anført en tidslinje, der opridser udviklingen af forhaven i Danmark – forhaven som den er knyttet til de forskellige hus – bebyggelsestyper.

Forhavernes historie – tidslinie

1850
Stigende interesse for byplanlægning. Byerne sprænges, Københavns volde falder, og der bliver plads til haver og træer. Lægeforeningens Boliger på Østerbro opføres i 1852.

1867
De første byggeforeningshuse opføres i Sverrigsgade på Amager af Arbejdernes Byggeforening, stiftet af arbejdere på B&W. Forhaven er en integreret del og udformet som en åben prydhave.

1910
Havebyer opføres overalt i Danmark, således Lyset i Valby, 1910.

1900

1850

før 1850

Middelalderlige bykerner med meget lidt plads til forhaver. I landsbyerne har husene en åben forhave, afgrænset af en lav hæk eller et lavt stakit, som regel en brugshave og en oplagsplads, men meget sjældent en prydhave.

1903

Ebenezer Howard skriver i 1898 'Garden Cities of tomorrow'. Den første engelske haveby 'Letchworth' påbegyndes, og den danner forbillede for byer verden over. Alle huse har grønne forhaver.

1920

En del etageboliger opføres i byernes udkant, ofte med grønne forhaver, der udelukkende er prydhaver.

1950
Efterkrigstiden byder på nye etagebyggeri i forstæderne med store grønne åbne områder

1960
Parcelhuskvarterer skyder op. Boligerne er synlige fra vejen, men skel mod veje er ikke markante. For-haverne består typisk af blandede og åbne bevoksninger.

1990
Rækkehusene nytænkes, og der opstår funktionelle, tidssvarende og ofte små og meget lidt grønne forhaver.

2000

1950

1930 -
Modernismen bryder igennem, og der opføres funkishuse og bungalows, hvor haver og forhaver spiller en stor rolle. Efterkrigstiden byder på nyere etagebyggeri i forstæderne med store grønne og åbne områder.

1960
Der opføres rækkehuse og klyngehuse med små forhaver og moderne indretning med parkering, stier og belægninger.

1975
Nye tæt-lav-byggerier opføres, hvor der igen lægges vægt på fællesskab og åbne forhaver.

2005 -
Det moderne rækkehus og etagebyggeri udvikles. Forhaverne begrænses og er åbne som regel med praktiske funktioner.

Før vi kunne kalde det en forhave med planlagt arkitektonisk betydning, var der ofte et lidt udefineret stykke jord mellem vejen og huset. Det kunne bruges til dyrkning, heste og vogne, lager eller som et mødested.

Den sociale funktion har stor betydning for gadens liv. En lille forhave i Vanløse uden de større præentioner, men med stor værdi for beboerne.

Havebyer og boligforeninger

Havebyerne med villaer og rækkehuse kom til fra starten af 1900-tallet inspireret af den engelske 'Garden City' og er bl.a. kendetegnet af præsentable åbne forhaver. Herhjemme kopierede vi den engelske model, og det blev især byggeforeningshusene, som ofte var 2-3 etagers rækkehuse planlagt og udført efter en samlet plan, der kom til at præge mange byer. De blev gennemført ved hjælp af favorable lånevilkår suppleret med en stigende interesse for forbedringer af arbejderklassens boligforhold.

Boligforeningen Lyset i Valby ved København fra 1910 er et godt eksempel på denne boligform, om end den i vor tid er blevet til sammenlagte boliger for bare en familie. Husene og deres forhaver er ret stabile i deres historiske udtryk, bl.a. fordi lokalplaner og vedtægter er ret detaljerede med hensyn til bygningsudtryk og arealanvendelse, og dermed kan fastholde det oprindelige ensartede præg. I Lyset er f.eks. udformningen af stakitter optaget i lokalplanen.

Byggeföreningshusene
Markkvarteret
i Næstved er et smukt
eksempel på dansk
arkitektur og boligform,
hvor forhaverne
er væsentlige for det
samlede bybillede.

Funkishuse, bungalows og murerrestervillaer

Med inspiration fra blandt andet Tyskland voksede i første halvdel af 1900-tallet en helt ny byggestil funktionalismen frem. Enfamiliehuset som boligformen inspirerede også til andet byggeri, bl.a. bungalows og murerrestervillaer.

Funktionalismens huse og haver fra 30'erne blev mere enkle. Ikke så meget pynt, men primært funktioner.

Forhaveren blev ofte reduceret til græsplæne, buske og træer, omgivet af præcise hække eller mure.

Parcelhuse og rækkehuse

Stigende velfærd i efterkrigstiden førte til et kolossalt bygge-boom. 60'ernes og 70'ernes parcelhuse kom til at dominere bybilledet i forstæderne. Det var ny arkitektur og en ny havestil, praktisk og enkel, da begge køn skulle på arbejdsmarkedet - sovebyerne blev en realitet. I perioden blev der også bygget mange rækkehuse, De var mindre pladskrævende og fremstod arkitektonisk ofte mere helstøbte.

Parcelhusene kom med en ny stil, ofte med eksotiske planter, mange stedsegrønne buske og mange tornede arter, garneret af knækflisemure. Træer var bandlyst; nu havde arbejderklassen endelig fået lys og luft.

Rækkehusene blev mere enkle, med carporte og indgangspartier tilpasset byggeriet. Dengang kunne man køre på 2 rækker fliser.

De lette løsninger

Mange forhaver til ældre huse har indenfor de seneste 20 år gennemgået en voldsom forandring. Pladsen mellem hus og vej anvendes nu til parkering, carporte, affaldscontainere, cykler og andre praktiske ting. Den oprindelige grønne forhave ændres til noget helt andet, der sjældent hænger godt sammen med husenes og kvarterets arkitektur. En uvilje mod havearbejde og ukendskab til plejen betyder at mange falder for lette løsninger og 'vedligeholdelsesfrie' haver. Men ingen haver er vedligeholdelsesfrie, selv om der er ukrudtsdug under skærverne, vil ukrudtet efter få år spire.

Det der bliver tilbage, er tit præget af nye havemoder med skærver, belægning og sparsom beplantning. Det er et billede der kun brydes af enkelte haveinteresserede ejere, og stilblandingen er blevet stor. I alle tilfælde er den klassiske grønne forhave trængt, og dermed forsvinder en del af den grønne kulturarv.

Etagebyggeriet

Mange etagebyggerier blev tidligere opført som parkbebyggelser, der var præget af større samlede, fælles friarealer. Forhaven fik mindre betydning, især fordi mange byggerier orienterede sig efter solen, så indgangspartier vendte mod nord eller øst. Stilen blev græs og klippede hække mod fortov og gade.

Dog findes der ejendomme, der har bevaret deres forhaver, og der er en tendens til, at der mange steder suppleres med plantning af træer og buske.

Den klassiske »tomme« forhave samt den tilplantede med en gennemgående trærække, stakitter og buske.

Andre forhaver forsvandt også på grund af vejudvidelser, navnlig langs 60'erne og 70'ernes indfaldsveje til byerne.

Ny forståelse for forhavens betydning

I meget af det nutidige byggeri har man igen fået øjnene op for forhavens betydning, både for dens arkitektoniske værdier og for dens sociale betydning. I de fleste byggerier anlægges en lille grøn 'afstandsklods', og denne forhav eller terrasse bliver en lille opholdsplads ud til fortovet, dog ofte alene benyttet af stueetagerne. Alternativt udføres en smallere kantzone til brug for alle i opgangen, med siddepladser og beplantning.

I det nye Århusgadekvarter i Nordhavn er der arbejdet med forhaver i mange forskellige former, typisk med en hævet opholdsplads ud til kanten af fortovet. Er der ikke plads til en egentlig terrasse, er kantzonen indrettet med bænke og planter.

Materialer og planter

En bevidst beplantning kan give forhaven et markant præg og skabe variation i gadebilledet. Den kan videreføre kulturarven, samt understøtte biodiversiteten og vejens samlede oplevelsesværdi. Men at dyrke planter kræver en faglighed, som mange i dag ikke besidder. Måske kan brugerne vokse med opgaven.

Parkering kan være et problem fordi løsningen oftest blot er en samlet belægning uden nogen form for bevoksning. Egentlig kan belægningen reduceres til de klassiske kørespor belagt med to rækker fliser. En minimal tæt befæstet flade giver regnen mulighed for at ned-sive på egen grund fremfor at løbe i kloakken eller ud på vejen.

Forhaverne er også et brugsareal med cykelstativer, affaldsbeholdere, postkasser, møbler, skure, garager og carporte. Al inventaret kan give et blandet og rodet præg eller - når det er bedst - en pæn helhed i sammenhæng med huset. En næsten vedligeholdelsesfri og smuk forhave kan bedst opnås med en kombination af veludførte belægninger og bunddække.

Hvor intet nævnt er fotos forfatterens

Bepantning kræver tid, lyst og viden, og det kniber det med for mange. Derfor bliver man glad når man ser en veludført forhave med smukke planter, til glæde for beboeren, de forbipasserende og for kvarteret. Smukke forhaver skaber en smuk by. (fotos Mette Rønne)

